

solidar

SVERIGE

“Klimatomställningen är inte bara möjlig, den medför också enorma möjligheter. Möjligheter att bygga bättre samhällen. Men bara om vi ser till att forandet av en hållbar värld är en rättvis process som gynnar alla”¹

Stefan Löfven,
f.d. statsminister
i Sverige

¹ Regeringskansliet, 2021. Tal av statsminister Stefan Löfven vid FN:s klimatkonferens COP26.
<https://www.government.se/speeches/2021/11/speech-by-prime-minister-stefan-lofven-at-un-climate-change-conference-cop26/>

Det svenska klimat – och miljöpolitiska övergångslandskapet

Sverige rankas som det land som presterar bäst i 2021 års Climate Change Performance Index,² som utvärderar och jämför klimatskyddet i 57 länder och i EU, som tillsammans står för mer än 90% av utsläppen av växthusgaser i världen. Landet har också de näst lägsta koldioxidutsläppen per bruttonationalprodukt (BNP) bland medlemsländerna i Internationella energirådet (IEA) (efter Schweiz) och de näst lägsta koldioxidutsläppen per capita (efter Mexiko), delvis på grund av att det har den lägsta andelen fossila bränslen i sin primära energiförsörjning bland IEA-medlemmarna, och delvis på grund av att dess energianvändning i allmänhet är effektiv, till stor del tack vare den breda användningen av el och fjärrvärme.³

Landets framgång i att avsevärt minska sitt koldioxidavtryck är resultatet av dess **ambitiösa energi – och klimatpolitik**. I sitt ramavtal om energipolitiken 2016 satte⁴ Sverige som mål att uppnå en nettoekonomi utan koldioxidutsläpp senast 2045 och att uppnå en 100-procentig andel förnybar energi i elproduktionen senast 2040. I ramavtalet fastställdes också ett mål om en minskning av energiintensiteten med 50 % (TPE per BNP) från 2005 till 2030 och en minskning av växthusgasutsläppen med 70 % inom transportsektorn från 2010 till 2030.⁵

År 2017 antog Sveriges riksdag också den viktigaste klimatreformen i landets historia, nämligen en klimatpolitisk ram⁶ som skisserar Sveriges strategi för att uppfylla Parisavtalet. Den består av tre huvudpelare: en uppsättning

nya klimatmål, en klimatlag och ett klimatpolitiskt råd. De nya klimatmålen går längre än EU:s klimatneutralitetsmål för 2050 och dess nuvarande energi – och klimatmål för 2030, där Sverige inte bara förbinder sig att vara koldioxidneutralt till 2045 och att använda 100 % förnybar energi till 2040, utan också att minska utsläppen av växthusgaser inom sektorer som⁷ inte ingår i EU:s system för handel med utsläppsrätter med minst 63 % till 2030 och minst 75 % till 2040, jämfört med 1990 års nivåer. Samtidigt syftar klimatlagen till att reglera regeringens klimatpolitiska arbete, inklusive dess övergripande mål och hur det ska genomföras, och fastställer att regeringen vart fjärde år ska utarbeta en klimatpolitisk handlingsplan för att beskriva hur klimatmålen ska uppnås, samt att lagen kräver att regeringen lägger fram en klimatrappport varje år i sitt budgetförslag. Slutligen inrättades det klimatpolitiska rådet som en myndighet i form av ett oberoende tvärvetenskapligt expertorgan som har till uppgift att utvärdera hur regeringens övergripande politik är förenlig med de klimatmål som beslutats av riksdagen och regeringen.⁸

På grundval av de mål som tagits fram som ett resultat av energiutskottets arbete och arbetet med den klimatpolitiska ramen samt offentliga samråd, så utarbetade Sverige också sin integrerade nationella energi och klimatplan (INECP) under 2019 – för att följa EU:s förordning 2018/1999 Governance of the Energy Union and Climate Action – och presenterade år 2020 sin strategi för cirkulär ekonomi⁹ i syfte att påskynda landets övergång till hållbarhet, där dess kärnvisionär att bygga ett ”samhälle där resurser används effektivt i giffria cirkulära flöden och ersätter nya material.”

² 2021, Climate Change Performance Index. <https://ccpi.org/download/the-climate-change-performance-index-2021/>

³ IEA, 2019. IEA-ländernas energipolitik: Sverige, Granskning 2019. <https://www.iea.org/reports/energy-policies-of-iea-countries-sweden-2019-review>

⁴ 2016, Avtal om Sveriges energipolitik. <https://www.government.se/articles/2016/06/agreement-on-swedish-energy-policy/>

⁵ IEA, 2019. IEA-ländernas energipolitik: Sverige, Granskning 2019. <https://www.iea.org/reports/energy-policies-of-iea-countries-sweden-2019-review>

⁶ Miljö – och energidepartementet. Den svenska klimatpolitiska ramen. <https://www.government.se/information-material/2018/03/the-swedish-climate-policy-framework/>

⁷ ”Transport, maskiner, små industri – och energianläggningar, bostäder och jordbruk. Dessa utsläpp ingår inte i EU:s system för handel med utsläppsrätter, som täcker merparten av utsläppen från industri, el – och fjärrvärmeproduktion samt flygningar som avgår från och anländer till det Europeiska ekonomiska samarbetsområdet (EES).” Källa: Miljö – och energidepartementet. Den svenska klimatpolitiska ramen. <https://www.government.se/information-material/2018/03/the-swedish-climate-policy-framework/>

⁸ Moodie, J.; Tapia, C.; Löfving, L.; Gassen, N.S.; Cedergren, E. Towards a Territorially Just Climate Transition—Assessing the Swedish EU Territorial Just Transition Plan Development Process. *Hållbarhet 2021*, 13, 7505. <https://doi.org/10.3390/su13137505>

⁹ 2020, Cirkulär ekonomi – Strategi för den svenska övergången. <https://www.government.se/press-releases/2020/11/swedish-strategy-for-circular-economy-accelerates-the-transition-to-sustainability/>

Nyligen, i maj 2020, lade Sverige fram sin nationella återhämtnings – och resiliensplan och¹⁰ ansökte om att få 34 miljarder kronor (3,2 miljarder euro) i bidrag från instrumentet NextGenerationEU. Planen **förutser 30 reformer och investeringar inom fem olika områden – däribland 1) miljö, 2) utbildning, 3) digitalt, 4) den demografiska utmaningen och det finansiella systemets integritet samt 5) tillväxt och bostadsbyggande** – där miljöåterhämtning ska få 40 % av den totala investeringsbudgeten.¹¹

Vilken roll spelar den rättvisa övergången i det befintliga regelverket?

Som framhålls i en akademisk studie från 2021 om Just Transition i Sverige, ”så används termen **’rättvis övergång’ sällan i svenska nationella och regionala klimat – och energistrategier, förutom i dokument som är kopplade till den europeiska Just Transition-mekanismen.** Faktum är att **”det finns mycket få offentliga policyer och policydokument som undersöker de socioekonomiska konsekvenserna av den gröna övergången i landet”**.¹²

Landsorganisationen i Sverige (LO) kritiserade effektivt den svenska regeringen för att enbart fokusera på tekniska frågor relaterade till den rättvisa övergången, utan att ta itu med de verkliga behoven hos både industrin och arbetare som påverkas av klimatpolitiken.¹³ Europeiska kommissionen framhöll också att Just Transition inte togs upp i Sveriges INCEP 2019: även om dokumentet ger en översikt över de

makroekonomiska effekterna av den gröna övergången, så går det i själva verket inte in på Just Transition-aspekter och **inkluderar inte några sociala, sysselsättnings – eller kompetensmässiga effekter** av den planerade politiken, åtgärderna eller målen, utan nämner istället bara att även om vissa sektorer kommer att gynnas kommer andra att minska till följd av övergången.¹⁴

Som svar på kritiken från LO **upprepade Sveriges klimat – och miljöminister 2020 sitt stöd för idén att ”den ambitiösa svenska klimatpolitiken måste utvecklas parallellt med social rättvisa, social trygghet, jämlikhet och jämställdhet”**.¹⁵ I juni 2020 publicerade också Utrikesdepartementet en rapport där principen ”lämna ingen bakom” från FN: s Agenda 2030 i Sverige togs i bruk, där man bland annat betonade landets engagemang för att främja övergången till resurseffektiva, motståndskraftiga och klimatneutrala ekonomier, samtidigt som man särskilt uppmärksammade den sociala och könsrelaterade dimensionen av övergången för att se till att ingen, särskilt människor som lever i fattigdom, hamnar på efterkälken när samhället vidtar åtgärder för att bli klimatneutralt.¹⁶

Just Transition i Sveriges nationella återhämtnings – och resiliensplan och JT-fonden

Trots ovannämnda försäkringar från regeringen, är begreppet Just Transition fortfarande mestadels frånvarande även i samband med landets nationella återhämtnings – och resiliensplan 2020 (National

10 Sveriges återhämtnings – och resiliensplan, 2020.

<https://www.regeringen.se/49bfc1/contentassets/dad10f1743b64c78a1c5b2d71f81a6eb/sveriges-aterhamtningsplan.pdf>

11 Regeringskansliet, 2020. Sveriges återhämtningsplan inom ramen för EU: s återhämtnings – och resilienspaket.

<https://www.government.se/articles/2020/12/eu-recovery-and-resilience-facility-rrf/>

12 Moodie, J.; Tapia, C.; Löfving, L.; Gassen, N.S.; Cedergren, E. Towards a Territorially Just Climate Transition—Assessing the Swedish EU Territorial Just Transition Plan Development Process. *Hållbarhet 2021*, 13, 7505. <https://doi.org/10.3390/su13137505>

13 *Ibidem*.

14 EG, 2020. Arbetsdokument från kommissionens avdelningar – Utvärdering av Sveriges slutliga nationella energi – och klimatplan.

https://ec.europa.eu/energy/sites/default/files/documents/staff_working_document_assessment_necp_sweden_en.pdf

15 Svenska Naturskyddsföreningen & Natur och Ungdom i Sverige. Webinar How DoWe ensure a Just Climate Transition (Webbinarium: Hur säkrar vi en rättvis klimatomställning?), 2 september 2020. https://www.youtube.com/watch?v=pYrcEJd3DKU&ab_channel=Naturskyddsforesningen. Citerad i: Moodie, J.; Tapia, C.; Löfving, L.; Gassen, N.S.; Cedergren, E. Towards a Territorially Just Climate Transition—Assessing the Swedish EU Territorial Just Transition Plan Development Process. *Hållbarhet 2021*, 13, 7505. <https://doi.org/10.3390/su13137505>

16 Regeringskansliet i Sverige. Sverige och principen med att inte lämna någon bakom sig – nationellt och internationellt. 2020.

https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/26672Sweden_and_LNOB_2020.pdf

Recovery and Resilience Plan, NRRP).¹⁷ Faktum är att trots att den senare innehåller en uppsättning politiska åtgärder för att förbättra komponenten "Utbildning och övergång till arbete" som kommer att tilldelas det näst högsta investeringsbeloppet efter¹⁸ den gröna övergångsfonden, **så nämns idén om "rättvis" övergång endast i samband med JT-fonden.**

I detta avseende lyfts fram att de JTF-resurser som kommer att tilldelas Sverige **kommer att fokusera på de regioner vars industrier är mest beroende av fossila bränslen**, nämligen Norrbottens stålindustri, Västerbottens metallindustri, mineralindustrin på Gotland och raffinaderi – och kemiindustrin i Västra Götaland – som tillsammans står för en tredjedel (34,7 procent) av de totala utsläppen av fossila växthusgaser i Sverige.¹⁹

Såsom Moodie et al. påpekade²⁰ i sin studie från 2021 så har de **territoriella planerna för en rättvis övergång** för var och en av de nämnda regionerna – som togs fram mellan oktober 2020 och januari 2021 och som i maj 2021 höll på att granskas och valideras av den svenska regeringen och EU – samma struktur och kärnelement, inklusive en bedömning av övergångens potentiella ekonomiska, sociala och miljömässiga effekter på de utvalda regionerna, en analys av de utvecklingsbehov som krävs i varje region för att uppnå klimatmålen, en översikt över den huvudsakliga typen av åtgärder som planeras för att genomföra den regionala övergången, prestationsrelaterade effekt – och resultatindikatorer samt den styrningsstruktur och de viktiga intressenter som behövs för att utveckla och genomföra planerna. Bland de planerade **åtgärderna återfinns investeringar i användning av ren energiteknik och ren energiinfrastruktur, forskning och innovation, cirkulär ekonomi samt kompetenshöjning och bevarande av anställda** – även om

verksamheter i samband med detta tycks saknas i Gotlands och Västra Götalands TJTP och endast förekomma i Norrbottens TJTP. I den sistnämnda regionen beskrivs i planen genomförandet av en rad kompetens – och sysselsättningsrelaterade verksamheter, såsom kartläggning av stålindustrins kompetensbehov, stöd till nätverk och kluster för kompetenshöjande initiativ inom stålindustrin och dess värdekedja, omskolning och kompetensutveckling av befintlig och ny arbetskraft, valideringsåtgärder för kompetens samt förstärkning av företagets strategiska arbete med kompetensfrågor.

Sammantaget bedömer Moodie et al. (2021)²¹ att även om de svenska TJTP:erna skisserar **specifika åtgärder för kompetensutveckling** är dessa **fortfarande vaga och att de territoriella planerna för rättvis övergång i allmänhet inte analyserar eller i tillräcklig utsträckning tar upp den sociala aspekten av den gröna omvandlingen.** De framhåller till exempel att aspekter som regional brist på arbetskraft i samband med den lokala åldrande befolkningen inte i tillräcklig utsträckning behandlas i planerna och att åtgärder för att locka kvalificerade invandrare för att övervinna denna brist inte heller är tillfredsställande. På samma sätt saknas **könsaspekten i övergången, nämligen det faktum att arbetsmarknaderna inom centrala övergångsindustrier på Gotland, Norrbotten och Västra Götaland är könssegregerade i relativt hög grad, också mestadels i TJTP:erna, och så verkar det vara att sociala grupper** som Norrbottens samer är involverade **i miljöpolitiskt beslutsfattande**, särskilt när det gäller markförvaltning, vilket skulle vara nödvändigt för att säkerställa bevarandet av deras kultur och traditionella försörjning.

¹⁷ Sveriges plan för återhämtning och resiliens, 2020.

<https://www.regeringen.se/49bfc1/contentassets/dad10f1743b64c78a1c5b2d71f81a6eb/sveriges-aterhamtningsplan.pdf>

¹⁸ Bird & Bird LLP, 2021. Sveriges plan för återhämtning och resiliens Lexikologi.

<https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=d786ebde-d0e7-44e6-9f14-7215db921197>

¹⁹ Moodie, J.; Tapia, C.; Löfvig, L.; Gassen, N.S.; Cedergren, E. Towards a Territorially Just Climate Transition—Assessing the Swedish EU Territorial Just Transition Plan Development Process. *Hållbarhet* 2021, 13, 7505. <https://doi.org/10.3390/su13137505>

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Ibidem*.

Auktor: Jonas Jacobsson

Kraftverk i Göteborg

Rättvis omställning i Sverige – det nationella civila samhällets och fackföreningarnas syn

Moodie et al. (2021)²² rapporterar i sin studie att **svenska fackföreningar och samhällsföreningar har uttryckt oro över att den svenska Just Transition är alltför fokuserad på de ekonomiska och tekniska dimensionerna av klimatpolitiken, och att den bortser från de potentiella regionala, sociala effekterna av övergången.** Även om regeringen, efter samtal om TJTP-utvecklingen, accepterade införandet av mer socialt inriktade åtgärder i planerna, är de flesta av åtgärderna fortfarande inriktade på de tekniska förutsättningarna för övergången. Detta, hävdar forskarna, *”bekräftar tesen att den nationella regeringen även i Sverige tenderar att dominera flernivådiskussioner relaterade till finansieringen av EU:s sammanhållningspolitik, där subnationella regionala och lokala aktörer begränsas av politiska maktasymmetrier.”* De framhåller dessutom att *”det finns föga information inom de gemensamma TJTP:erna om offentliga samråd om övergångsförslagen”* och att *”det därför finns ett behov av ytterligare analys av hur allmänheten*

på bästa sätt kan inkluderas i övergångsprocessen både ur ett politiskt informationsperspektiv och ur ett politiskt spridningsperspektiv.”

Även **SOLIDAR:s medlem Olof Palme International Center (OPC)** – den svenska arbetarrörelsens paraplyorganisation för internationell solidaritet – uttryckte oro över det aktuella läget för agendan för en rättvis övergång i Sverige. På samma sätt som de fackföreningar och icke-statliga organisationer som intervjuats av Moodie et al. (2021) framhöll OPC att **befintlig nationell politik och strategi inte är tillräcklig för att garantera en grön övergång som är socialt rättvis och inkluderande** och att det för närvarande inte görs tillräckligt för att uppfylla de klimat- och miljömål som Sverige internationellt åtagit sig att uppnå. De påpekade att regeringens egen oberoende expertkommitté för klimatfrågor också bekräftade att de nationella klimatåtgärderna för närvarande är otillräckliga och att **Sverige missar de flesta av sina egna nationella miljömål** – såsom målen att garantera sunda ekosystem och skydd av arter. I det avseendet betonade OPC att **steg ett för utvecklingen av en plan för rättvis övergång i Sverige är att sätta rätt tempo**, vilket måste

²² Ibidem.

baseras på vetenskapen och de löften som landet har gett det globala samfundet.

Dessutom skulle en tillräcklig nationell plan för en rättvis övergång också behöva samordna alla delar av ekonomin. OPC rapporterade att en svensk självständig satsning, kallad Klimatagendan, har ett nära samarbete med fackföreningarna i detta avseende, där en av huvudorsakerna till att de påbörjade sitt arbete var att de insåg att **även om det finns officiella planer på att göra enskilda sektorer fossilfria, så finns det inte tillräckligt med synkronisering och överblick för att se till att summan av alla dessa planer stämmer med de svenska klimatmålen.** Klimatagendan började således arbeta för att fylla detta tomrum och fullborda bilden. **För att övergången ska bli rättvis betonade OPC att det är viktigt att ha en sådan översikt, eftersom det kommer att bidra till att nya, gröna och värdiga arbetstillfällen skapas i andra delar av ekonomin i takt med att arbetstillfällen inom förorenande eller miljöförstörande sektorer försvinner. För att Sverige ska få en nationell plan för rättvis omställning som klarar uppgiften behöver staten i detta avseende ta på sig en mer aktiv, investerande och samordnande roll i ekonomin.**

En tillräcklig nationell strategi för en rättvis övergång skulle dessutom behöva öka arbetstagarnas tillgång till utbildning och yrkesutbildning, förklarade OPC. Eftersom alla arbetstillfällen måste bli gröna arbetstillfällen måste de flesta arbetstagare skaffa sig ny kompetens för att kunna delta i miljöanpassningen av befintliga arbetsplatser och sektorer. Det måste alltså finnas möjligheter till omskolning för att komma in i nya typer av arbeten. För närvarande är dessa möjligheter inte tillräckligt förutsedda i Sverige.

Slutligen betonade OPC, för att leva upp till den "rättvisa" delen av övergången, att det också finns ett behov av en bred inbjudan till folk i Sverige att delta i diskussionen. Hur bör övergången se ut i deras samhällen? Vilka är deras lokala behov? Hur kan de vara en del av detta? En bra plan för en rättvis övergång

skulle behöva göra en demokratisk, nationell ansträngning för att skapa dessa forum, så att människor både skulle få information om och ha ett inflytande på de planer som påverkar dem, och det civila samhället skulle verkligen kunna bidra till att underlätta denna diskussion.

Det arbete som Palmecentret har utfört i Sverige är redan en demonstration av den roll som det civila samhället kan spela för att stimulera diskussion och utbildning på temat Rättvis omställning i landet. De har faktiskt redan hållit flera utbildningar för sina medlemsorganisationer i den svenska arbetarrörelsen i Rättvis övergång, och berättat om den i flera kommunikationsaktiviteter för allmänheten. De planerar också att starta en **nationell allians för Rättvis övergång i Sverige**, som en del av SOLIDAR:s initiativ att få igång sådana nationella forum, där svenska arbetarrörelser och icke-statliga organisationer – som den nationella organisationen för arbetstagarutbildning och Olof Palmes fackliga medlemmar, som är mycket kunniga och centralt placerade i den gröna omställningen, samt organisationer som arbetar med miljöfrågor, jämlikhet och rättvisa, deltar. Denna allians kommer att syfta till att påverka den nationella politiken och debatten kring en rättvis övergång samt till att börja genomföra den praktiskt inom de berörda organisationernas respektive arbetsområden.

SOLIDAR står i full solidaritet med OPC:s arbete och med det svenska civila samhällets fortsatta insatser för att förbättra ställningstagandet och inkluderandet i agendan för en rättvis övergång i landet, samt stöder och kommer att fortsätta att rapportera om det svenska civila samhällets arbete för att förbättra samhällsorganisationernas, fackföreningarnas och medborgarnas deltagande i beslutsfattandet i samband med grön övergång.